

Grundtvigianisme og pietisme

Et Kalkar-brev

Af C. Rise Hansen

I oktober 1860 valgtes dr. Christian Kalkar til formand for det Danske Missionsselskab efter dr. H. Christian Rørdam, der anså Kalkar for at være dygtigere til at føre missionssagen frem. Det lykkedes da også Kalkar at få påbegyndt mission i Indien og at få en missionsskole i gang i København. 5 elever antoges 29. april 1862, og skolen indviedes 2. juni. Forstander blev den senere biskop Skat Rørdam. Det var utvivlsomt Kalkar selv, der stod bag denne placering af den 30-årige dygtige theolog. Kalkar kendte ham personligt. Skat R.s broder Holger Fr. Rørdam, kirkehistorikeren, var gift med Kalkars datter Simonia, og der var et hjerteligt forhold mellem Kalkar og de 2 brødres fader, sognepræsten i Hammer, der tidligere havde været formand for DMS.

Det må have ærgret Kalkar, at forholdet mellem de 5 elever, hvormed skolen begyndte, og den unge forstander ikke blev tilfredsstillende, idet denne følte en stadig passiv modstand og mistro fra eleverne til ham og hans undervisning; han fandt da selv, at han over for denne modstand ikke var dygtig til at føre missionsskolen i dens nuværende skikkelse og med dens nuværende elever fremad i luthersk ånd; han mente derfor, at han burde fratræde posten som forstander.

Det var i denne sindstilstand, Kalkar ved et besøg på skolen på Fasangården på Frederiksberg den 23. juni 1863 fandt Skat Rørdam skrivende på sin afskedsansøgning.

Den er gengivet – vel efter en kopi eller koncept – i Marie Rørdams »Tilbageblik paa et langt Liv. Minder«, København 1911«, hvor den fylder s. 136-147 og således med rette kan kaldes vidtløftig. Originalen findes i DMS's arkiv på Rigsarkivet i pk. 203.

Skat Rørdams ægtefælle Marie Rørdam, en datter af digteren Carsten Hauch, fortæller i sin ovennævnte erindringsbog, at Kalkar var hendes mand en tro ven og støttede ham på enhver optænkelig måde.

Under samtalen på Fasangården 23. juni har samtalen mellem Skat Rørdam og Kalkar givetvis berørt begrebet pietisme. Som det fremgår af Rørdams memorial, der i originalen netop er dateret nævnte dag, fandt han, at de fleste af de 5 elever, hvormed skolen begyndte, var temmelig tarveligt begavede i al fald m.h.t. at læse og opfatte, og at de allerede havde dannet sig et standpunkt støttet til den gudelige forsamlingskreds af pietistisk-herrnhutisk retning, hvori de hidtil havde bevæ-

get sig. Rørdam vender senere i sin skrivelse tilbage til, at alle eleverne var af en afgjort pietistisk retning og på en eller to nær tillige meget stærkt påvirkede af Herrnhutismen – og så hedder det: »Jeg behøver næppe at fremhæve, at begge disse retninger altid af den lutherske menighed have været betragtet som sekteriske«. Senere hen trækker Rørdam det skarpt op: »Det er *principspørgsmaalet om missionsskolen skal holdes i en evangelisk luthersk eller i pietistisk aand*«.

Hvor meget Rørdam har fremført af dette mundtligt over for Kalkar ved dette møde, lader sig ikke afgøre, men Kalkar har meget vel begrebet situationen og i sin bredkirkelighed ikke været helt parat til at give den unge forstander ret i sit syn på pietismen. Det giver han udtryk for i sin skrivelse til H. Christian Rørdam dagen efter; denne var stadig medlem af missionsselskabets bestyrelse og, som det fremgår af brevets slutning, ønskede Kalkar meget, at H. Chr. Rørdam kunne komme til det forestående sommermøde i Svendborg, så formanden ikke kom til at stå alene.

Originalen til Kalkars brev af 24. juni 1863 til dr. H. Chr. Rørdam findes ikke i dennes privatarkiv i Rigsarkivet, men er formentlig gået tabt; dens ordlyd er bevaret i DMS-arkivet i Rigsarkivet i Formandens Kopibog 1861-65 s. 75-77 (Arkivets nr. 6); det er ikke indført med Kalkars egen hånd, men han har gennemgået afskriften og rettet et par steder, hvor afskriveren har haft vanskeligt ved at læse hans fine skrift.

Brevet aftrykkes nedenfor. Missionsskolen blev iøvrigt ikke nogen succes; der var jævnligt vanskeligheder, og i 1870 ophørte dens virksomhed. Skat Rørdam tabte ikke interessen for den ydre mission, men indvalgte i 1870 i bestyrelsen, hvor han sad til 1895. Kalkar gik af som formand i 1873.

Om Kalkar og Missionsskolen se iøvrigt Niels Bundgaard: Dr. Christian Kalkars betydning for dansk kirkeliv og missionsvirksomhed, Kbh. 1951, (= Teologiske Studier nr. 12), s. 238-244, hvor brevet ikke ses benyttet.

Til Hr. Dr. Rørdam i Hammer, 24. juni 1863

Jeg var igaar paa Missionsskolen, hvor Schat skrev paa et vidtløftigt Memorial, der gik ud paa, at han vilde fratræde sin Post. Skjøndt dette er noget ungdommeligt, kan jeg dog tænke mig, at han har mistet en Deel af den Frimodighed, som hører til, naar Sagen skal drives med Glæde. Den egentlige Grund ligger i forskellige Livsanskuelser; han er som mange Grundtvigianere saa bange for, hvad de kalde Pietisme, at det opbyggelige Element ved Underviisningen altfor meget tilsidesæt-

tes, medens de unge Mennesker, foruden det at de nødig ville anstrænge sig for at lære, maaske lægge for stor Vægt paa fromme Følelser. Saaledes misforstaae de hinanden; ikke destomindre troer jeg dog, at en Tilnærmelse kunde og burde have fundet Sted.

Det er nu, efter min Overbeviisning, en meget vanskelig Sag med det, der benævnes Pietisme, under hvilken Rubrik jo saare meget kan indbringes. En sygelig Dvælen ved Syndigheden og en Overvurdering af udvortes Fromhedshandlinger uden tilsvarende Glæde i Herren vilde jeg kalde Pietisme; dette er jo naturligviis noget usundt og noget u-dansk; men at den hele Anstalt fremtræder som en gudelig, i hvilken Kjærlighed til Herrens store Sag og til hans Riges Udbredelse er det Første og Vigtigste, dette anseer jeg for det uundværlige; dette vil jeg nødig have benævnet Pietisme.

Jeg foretager i dette som i hele Missionssagens Ledelse intet uden efter den samlede Bestyrelses Beslutning og Overveielse; det forekommer mig ogsaa det Rettteste, at man i det kommende Møde af deputerede for Filialselskaberne, forsaavidt de møde i Svendborg,¹ kun omtaler Sagen, men ikke bringer den for den store Forsamling, hvem den jo ikke vedkommer. Blot vi i Bestyrelsen havde ret Mange som med Kjærlighed og Deeltagelse gave sig hen til dette Guds Riges Anliggende! Nu maa jeg næsten allevegne staae alene i Gabet.

Jeg saa meget gjerne, at Du kunde komme til Svendborg og holde et Foredrag. Hammerich² reiser til Sverrig, Gøricke³ til Paris, Blædel⁴ troer ikke at kunne komme med, da han er ene Præst ved Kirken, saa er der intet Haab, at vi bliver andre end Fich⁵ og mig.

Noter

1. Repræsentantmødet afholdtes i Svendborg 15. og 16. juli 1863, se nærmere Det danske Missionsselskabs arkiv i Rigsarkivet pakke 181 (Korrespondance vedr. missionsmøder 1855, 1861-68). H. Chr. Rørdam havde netop i brev af 12. juni meddelt Kalkar, at han tvivlede på, at han kunne komme til Svendborg.
2. Fr. Hammerich, professor i kirkehistorie, 1846-70 medlem af missionsselskabets bestyrelse.
3. Ludvig Gøricke, cand. theol., var medlem af selskabets bestyrelse og kasserer 1841-79.
4. N. G. Blædel var fra 1852-57 redaktør af Dansk Missionsblad og til sin død 1879 medlem af selskabets bestyrelse. Fra 1859 var han sognepræst ved Garnisonskirke i København; men netop denne sommer var han enepreæst (se nedf. i note 5).
5. Andreas Gabriel Fich virkede en kort tid som missionsselskabets sekretær og blev efter Skat Rørdams afgang forstander for missionsskolen 1863-69 samtidig med, at en seminarieuddannet lærer Møller blev andenlærer og husfader i en lejlighed på Blegdamsvejen 48. – Fich havde i brev af 5. juni 1863 meddelt Kalkar, at han 14.-16. juli

var optaget af eksamen på en friskole, men fik dette ændret, så han 13. juni kunne meddele Kalkar: »Med Hensyn til det almindelige Missionsmøde har jeg nu faaet ordnet det saaledes, at jeg kan rejse herfra d. 14. Juli med Extrapost til Svendborg. Et Foredrag tænker jeg ogsaa at kunne faae færdigt, hvad jeg vil foredrage veed jeg imidlertid ei endnu. Den kjære Blædel kan nok ikke komme med til Svendborg; han øiner i alfald ingen Udvei dertil for Øieblikket. Det vilde dog være et Savn, om han ei heller iaar kunde komme med. Men han er Enepræst ved Kirken i Sommer«.

Summary

Skat Rørdam was known to be a clever tutor of theology, and in 1862 the Danish Missionary Society appointed him the principal of its mission school in Copenhagen. The relationship was strained between him and his five pupils, none of whom were particularly young, nor were any of them academically trained. It was Skat Rørdam's opinion that his pupils were influenced by two forms of Herrnhuter pietism, which would in his view be considered sectarian by Lutheran congregations. And for this reason, Skat Rørdam wanted to resign from his post as leader of the mission school.

On a visit to the school on 23. June 1863, the then chairman of the Missionary Society, Dr. C. A. H. Kalkar, found Skat Rørdam in the act of writing his letter of resignation. This caused Dr. Kalkar deep regret, and he wrote the letter shown here to his close friend, Dr. Hans Christian Rørdam, former chairman of the Society and the father of Skat Rørdam. In his letter he does not wholly share Skat Rørdam's views on pietism, and he tries to mediate between teacher and pupils but without result. Thus at his own request, Skat Rørdam was relieved of his post, to continue with greater success the tutoring of theological students, although he never entirely relinquished his interest in the foreign missions.

Fhv. arkivar C. Rise Hansen
Mågevej 19, 4000 Roskilde